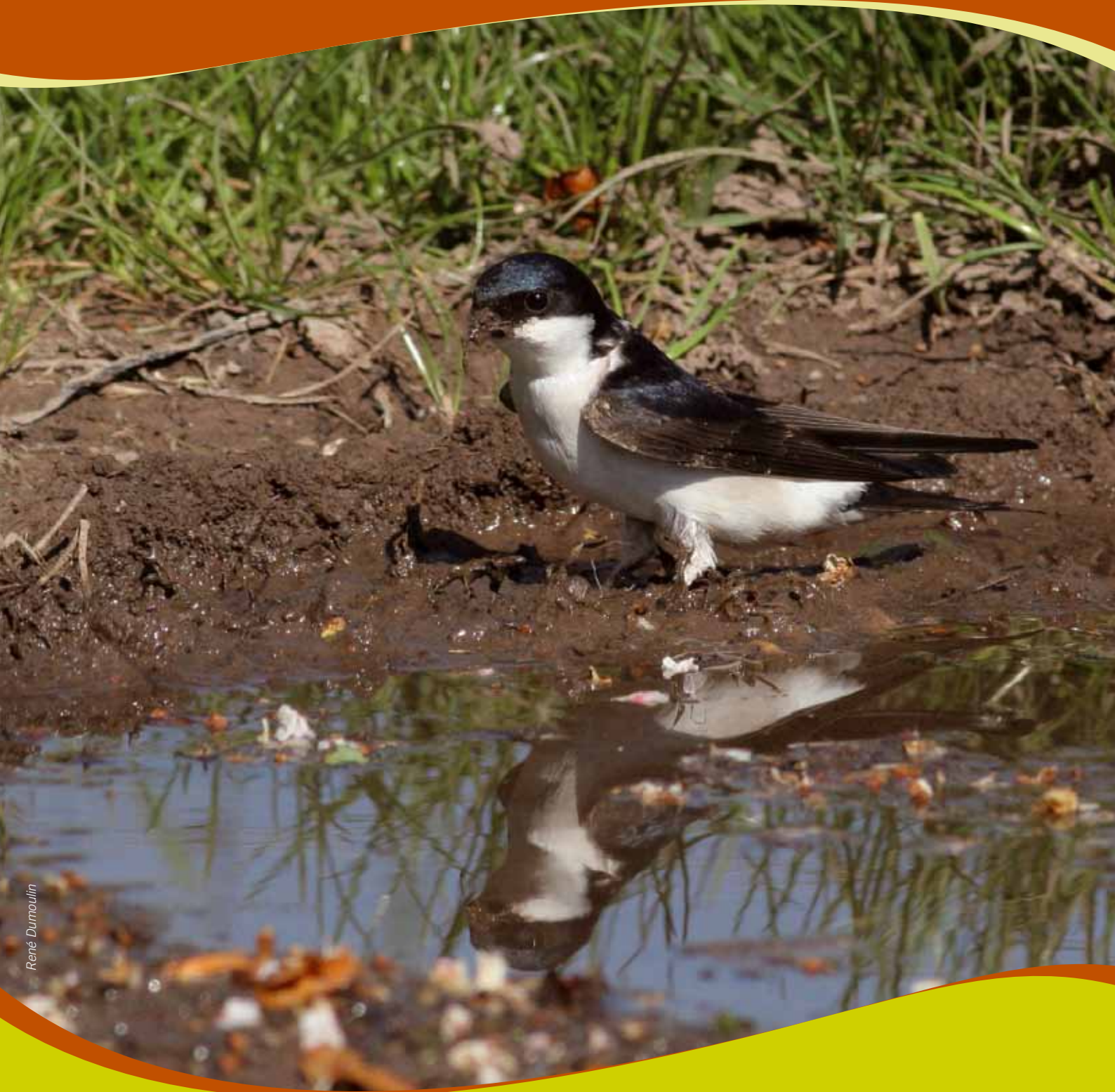

Van Gierzwaluw tot zwaluw

Brussels vogelnieuws n° 3

René Dumoulin

Inhoud

... vrijwilligers boeken resultaat !	2
Toestandsopvolging van de algemene avifauna in het Brussels Gewest (SOCBRU)	2
Algemene vogels in Brussel: 20 jaar toestandsopvolging !	3
De Gierzwaluw: ook u kunt uw steentje bijdragen !	4
De Huiszwaluw: kroniek van een succesverhaal	5
De Boerenzwaluw: een spectaculaire achteruitgang	6
Vrijwilligers in actie !	7
Dank aan de vrijwilligers !	8

... vrijwilligers boeken resultaat! !

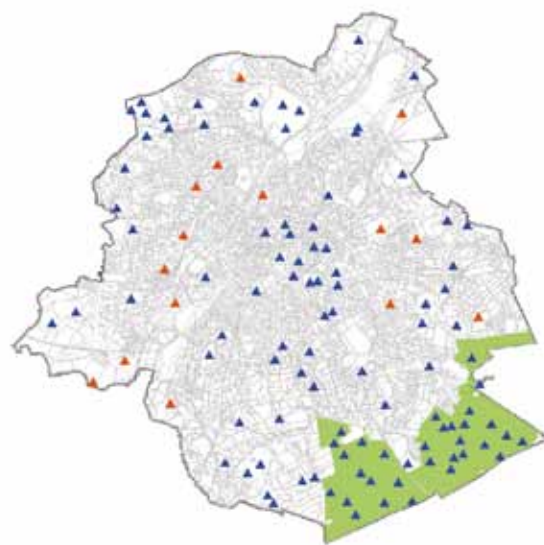
“Brussels vogelnieuws” is een jaarlijkse brochure over de toestandsopvolging van de avifauna door Aves-Natagora in het kader van het ‘Informatie- en Toezichtsnetwerk voor de opvolging van de evolutie van het leefmilieu aan de hand van bio-indicatoren in het Brussels Gewest’ dat sinds 1992 door Leefmilieu Brussel – BIM wordt gerealiseerd. Dit derde nummer bevat de meest recente resultaten van de toestandsopvolging van de algemene avifauna in Brussel (SOCBRU) en spitst zich daarnaast toe op de broedende Gierzwaluwen en zwaluwen in de agglomeratie. Deze soorten symboliseren niet alleen ons Gewest maar brengen ook tal van vrijwilligers op de been die wij in 2011- het jaar van de vrijwilliger- dan ook graag in de kijker zetten!

Toestandsopvolging van de algemene avifauna in Brussel (SOCBRU)

Om de evolutie van de populaties van tal van algemene vogels in Brussel te volgen, wordt de methode van de luisterpunten toegepast. In de praktijk betekent dit dat ornithologen twee keer per jaar, tijdens de broedperiode, naar vaste observatiepunten trekken. De meeste hiervan zijn verspreid over de groene ruimten van de agglomeratie. Elke opname gebeurt binnen de vier uur na zonsopgang en houdt in dat alle vogels die gedurende een tijdspanne van 15 minuten worden gezien of gehoord, worden geregistreerd.

Bij de planning van dit project in 1992 werden 60 stations gekozen. Vervolgens werd de monsterneming vervolledigd met het doel de dekking te verfijnen. Om de gevolgen van de maatregelen ten voordele van het groene netwerk op te volgen, werden in 2010 op vraag van Leefmilieu Brussel 15 nieuwe stations toegevoegd in de betrokken zones (zie kaart hiernaast).

De gegevens worden geanalyseerd met de TRIM-software (Trends & Indices for Monitoring data; Pannekoek & van Strien, 2010). Alleen de punten die gedurende minstens twee jaar werden bemonsterd, worden in de analyse in aanmerking genomen.

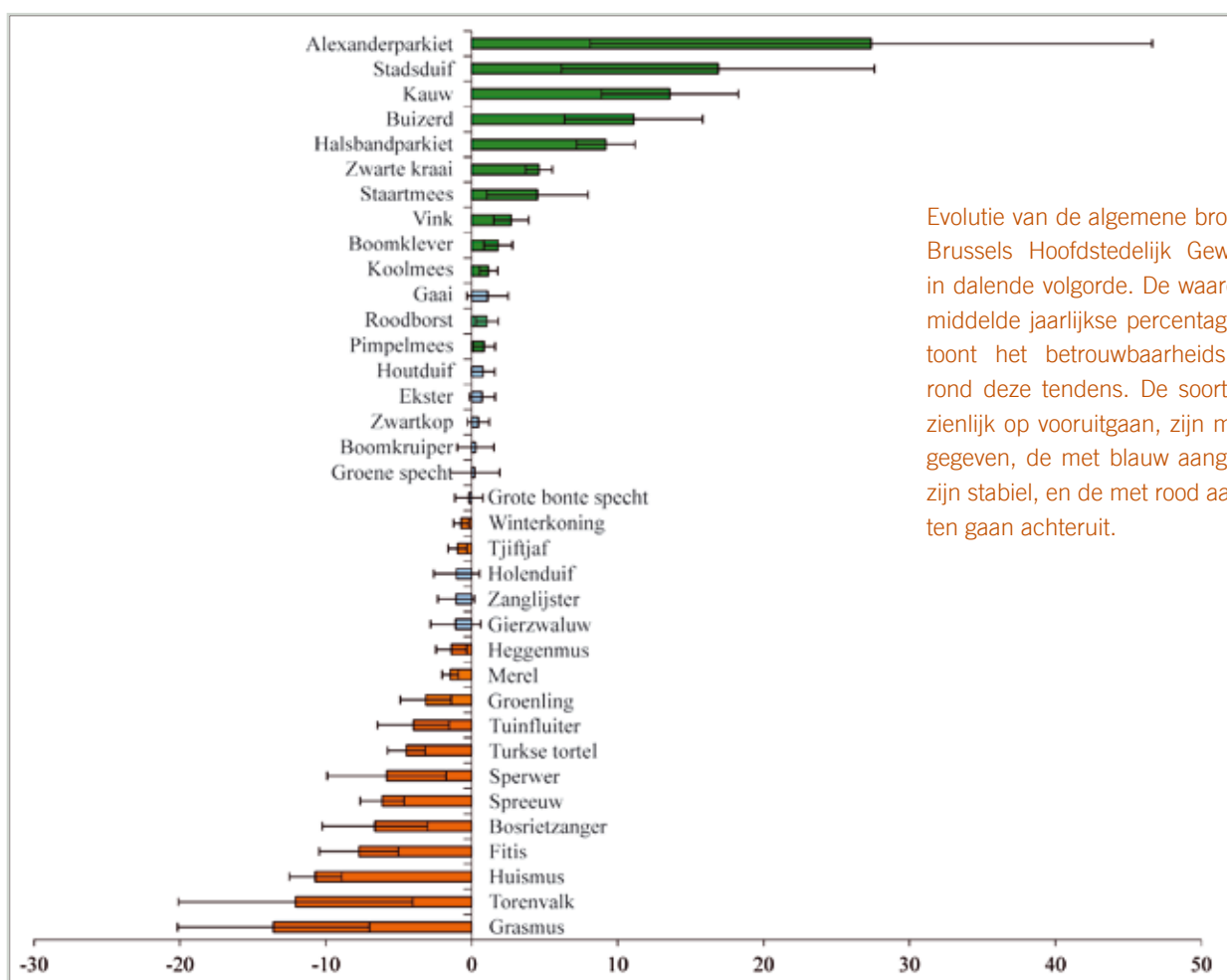

Toestandsopvolging van de algemene broedvogels in Brussel: spreiding van de luisterpunten. In het rood, de 15 punten die in 2010 werden toegevoegd en die zijn opgenomen in de analyse van 2011

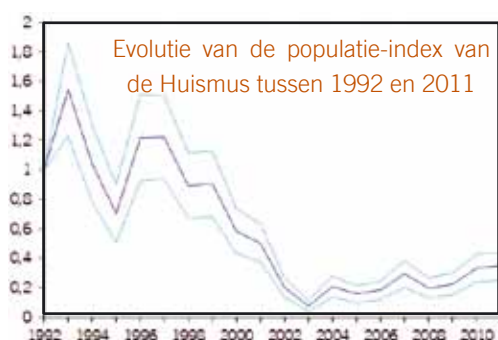
Algemene broedvogels in Brussel: 20 jaar toestandsopvolging!

De resultaten waren snel beschikbaar, met name dankzij de ontwikkeling van het onlineportaal voor gegevensinvoer. Daardoor konden de bijkomende opnemingen van de voorbije twee jaar worden toegevoegd aan dit derde nummer van "Brussels Vogelnieuws". Onderstaande figuur geeft de tendensen weer met betrekking tot de algemene vogels en beslaat dus een aanzienlijke periode van 20 jaar toestandsopvolging! Niet minder dan 43.473 gegevens over 103.291 vogels werden in deze periode verzameld dankzij de inzet van enthousiaste vrijwilligers, waarvan sommigen al sinds het begin van het project in touw zijn!

Voor deze periode 1992-2011 kon een tendens worden vastgesteld voor 36 soorten. 12 hiervan gaan in stijgende lijn, 10 zijn stabiel en 14 gaan erop achteruit. In het onderstaande histogram zijn de soorten gerangschikt in volgorde van meest gunstige naar minst gunstige evolutie.

Evolutie van de algemene broedvogels in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, ingedeeld in dalende volgorde. De waarden zijn de gemiddelde jaarlijkse percentages; de foutbalk toont het betrouwbaarheidsinterval (95%) rond deze tendens. De soorten die er aanzienlijk op vooruitgaan, zijn met groen weergegeven, de met blauw aangeduide soorten zijn stabiel, en de met rood aangeduide soorten gaan achteruit.

Robert Hendrick

De evolutie van de populatie-index van de Huismus vertoont sterke contrasten: na een zeer duidelijke achteruitgang kon een aanzienlijke stijging (gemiddeld 9,9% per jaar) worden vastgesteld sinds 2003.

De Gierzwaluw: ook u kunt uw steentje bijdragen!

De Gierzwaluw is wellicht de enige vogelsoort met een aanzienlijke Brusselse populatie op nationale schaal. De soort leeft verspreid over de dichtbebouwde wijken van de stad en wordt geraamd op ongeveer 1.200-2.400 broedparen in 2000-2004 (Weiserbs & Jacob, 2007). Het is niet gemakkelijk deze zeer mobiele soort op te volgen, maar in Brussel zou de populatie stabiel zijn volgens de toestandsopvolging van de algemene avifauna (SOCBRU).

De Gierzwaluw wordt evenwel bedreigd door het verdwijnen van broedgelegenheden. De vogel nestelt in holtes in hoge gebouwen. In de agglomeratie worden echter hele wijken gerenoveerd en neemt de gevelrestauratie hand over hand toe. Gierzwaluwen blijven hun broedplaats trouw en zullen gedurende weken aan een stuk hun vertrouwde nestholte weer trachten te betreden, zelfs als die volledig verdwenen is. Vaak zoeken ze pas tijdens het volgende broedseizoen een nieuwe broedplaats die pas het seizoen erop effectief in gebruik zal worden genomen.

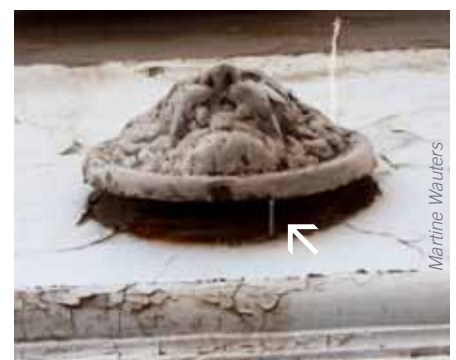
Door zijn ruime verspreiding in de agglomeratie zijn er tal van mogelijkheden om iets te doen voor deze soort.

Drie types van acties kunnen de nestbouw van de Gierzwaluw bevorderen:

Plaats nestkasten onder de kroonlijsten, op minimum 4 tot 5 m hoogte. Vervolgens dient u toch wat geduld te oefenen, want slechts zelden worden de nestkasten tijdens het eerste jaar al bewoond.

Gebruik de stellinggaten die vroeger werden voorzien in gevels en die met sierdeksels zijn afgedicht. Een kleine opening op het opliften van het sierdeksel volstaat vaak om op de vogels de toegang te verlenen tot het stellinggat.

Boor openingen onderin de dikke kroonlijsten in hout of pvc: zo bieden zij een ideale schuilplaats.

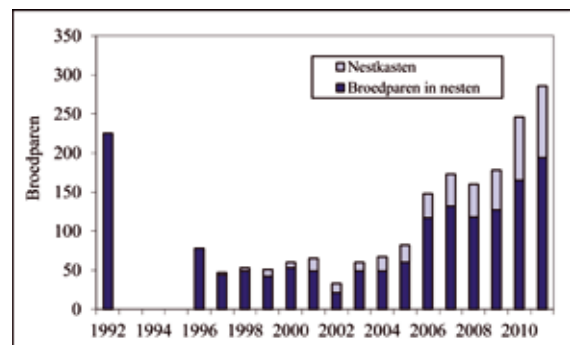

Wilt u iets doen voor de Gierzwaluw ? Plant u werken die de nestelplekken van Gierzwaluwen in gevaar zouden kunnen brengen? Vraag dan het advies van de werkgroep 'Hirondelles' van Natagora op het adres: martinet@aves.be.

De Huiszwaluw: kroniek van een succesverhaal

Vroeger telde het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verschillende honderden broedparen van de Huiszwaluw, maar sinds de jaren '70 gaat deze soort er spectaculair op achteruit. Op aansporing van Mario Ninanne heeft de Ornithologische Commissie van Watermaal-Bosvoorde in 1995 een grootschalige nestkastcampagne opgezet. Watermaal-Bosvoorde telde toen amper 8 broedparen. Hoewel de eerste nestkasten in 1997 bewoond waren, ging de achteruitgang in het gewest voort, zodat er in 2002 nog slechts 33 broedparen waren in het hele Brusselse grondgebied, verspreid over slechts vier kolonies (Weiserbs *et al.*, 2004).

Vanaf 2003 kende deze tendens evenwel een kentering. In het begin van de jaren 2000 begonnen ook andere gemeenten nestkasten te plaatsen. Met de steun van Leefmilieu Brussel werden 30 nestbakken opgehangen in de Mater Dei-school (Sint-Pieters-Woluwe) en 30 in Vorst: deze laatste brachten in extremis redding voor een kolonie waarvan de natuurlijke nesten door gevelwerken dreigden verloren te gaan. Sindsdien gaat het elk jaar weer een beetje beter, en in 2011 kon een gewestelijke populatie van 286 broedparen worden opgetekend, waarvan 32% in nestkasten (zie grafiek hieronder).

Evolutie van de Brusselse broedpopulatie van Huiszwaluw sinds 1992

Het enthousiasme bij het publiek om de zwaluwen te redden neemt toe. Tientallen personen zetten zich inmiddels in voor het behoud van deze soort in Brussel. Sociale banden worden gesmeed, mensen bespreken het succes van “hun” nesten. Deze bewustmaking is wellicht een essentiële sleutel voor het herstel van onze populatie, samen met de steun van de gemeentelijke overheden en Leefmilieu Brussel.

Hoe kunnen we Huiszwaluwen beschermen?

– Het eerste wat we moeten doen, is de bestaande natuurlijke nesten veiligstellen! Indien de ontlasting voor ongenoegen zorgt, kunt u ongeveer 20 cm onder het nest een houten plankje ophangen dat de uitwerpselen opvangt.

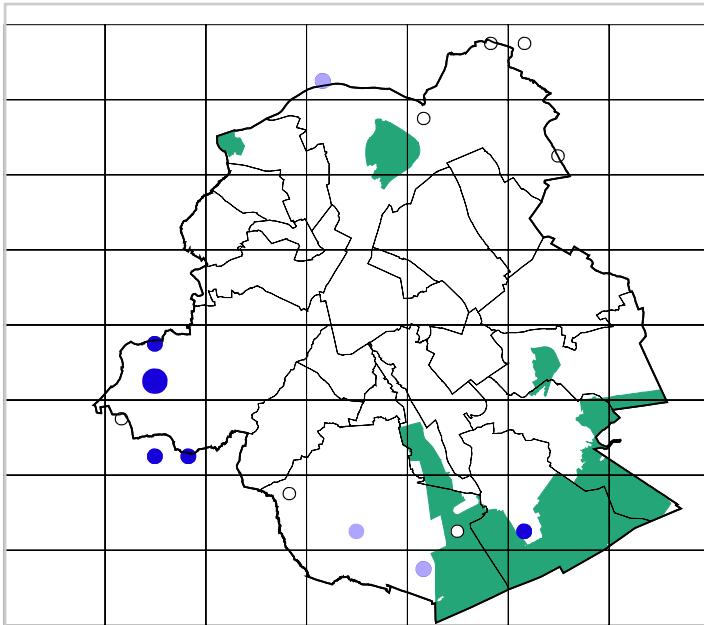
– Indien we nestkasten plaatsen, kunnen de zwaluwen zich gemakkelijker installeren op een gebouw, maar indien er geen vogels broeden binnen een straal van 200 tot 300 meter, is dit verloren moeite. Indien u geen terras of kroonlijst hebt, hoeft dit geen bezwaar te zijn: in Bosvoorde zijn er bewoonde nestkasten die zijn opgehangen onder planken die deze randen vervangen (pers. comm. M. Ninanne; zie foto hoger). Zodra de nestkasten hangen, dient u wat geduld te oefenen: terwijl sommige onmiddellijk bewoond zullen worden, kan het voor andere 2 tot 3 jaar duren voor er “huurders” komen opdagen ...

Wilt u iets doen voor de zwaluwen? Plant u werken die zwaluwnesten in gevaar zouden kunnen brengen? Stelt u vast dat een kolonie wordt bedreigd? Neem contact op met de werkgroep ‘Hirondelles’ van Natagora op het adres: hirondelles@aves.be.

De Boerenzwaluw: een spectaculaire achteruitgang

Het is een vertrouwd beeld: Boerenzwaluwen die over de velden scheren. De soort heeft het de laatste jaren echter moeilijk om het hoofd boven water te houden in de landelijke omgevingen in de periferie van het Brussels Gewest. In de periode 1989-'91 werden nog 170-300 broedparen vastgesteld, maar tegen 2000-2004 waren dat er nog slechts 18-25 (zie onderstaande kaart) verspreid over vooral Anderlecht en hier en daar in Ukkel en Bosvoorde (Weiserbs & Jacob, 2007).

Verspreiding van de broedpopulatie van Boerenzwaluw in 2000-2004 (volgens Weiserbs & Jacob, 2007), met in het donkerblauw de zekere en in het lichtblauw de waarschijnlijke broedgevallen. De lege cirkels geven de mogelijke broedgevallen aan; de grootste cirkel geeft 6 tot 10 broedparen weer, de andere 1 tot 5 broedparen.

De tellingen die in 2010 en 2011 werden uitgevoerd op aansporing van Alain Boeckx, met de hulp van een tiental vrijwilligers, wijzen op een vergelijkbare populatie (respectievelijk 18 en minimum 22 broedparen).

De laatste broedvogels hebben zich teruggetrokken op de resterende lapjes landbouwgrond in het uiterste westen van Anderlecht. Ze houden zich op tussen twee boerderijen, twee maneges en twee privégebouwen. In 2010 en 2011 heeft een broedpaar zijn nest gebouwd aan de rand van het Scheutbos, in Molenbeek. Tot slot worden nog slechts zeer sporadisch nesten gebouwd in Bosvoorde. In 2011 heeft hier 1 broedpaar een nest gebouwd!

Komt bescherming te laat voor de Brusselse Boerenzwaluwpopulatie? Moeten we ons erbij neerleggen dat een stedelijke omgeving deze soort niet de minimumvoorwaarden kan bieden om te overleven?

We kunnen er toch ook van uitgaan dat, als er nog een kleine kern bestaat, een zekere vorm van samenleven mogelijk moet zijn. Het is dus van het grootste belang dat de bestaande nesten worden veiliggesteld en dat potentiële plekken voor nestbouwende vogels worden bevorderd.

Indien u vogeljongen (van welke soort ook) vindt die uit een nest zijn gevallen, tracht ze dan niet zelf te verzorgen, maar breng ze zo snel mogelijk naar het dichtstbijzijnde vogelopvangcentrum!

Vrijwilligers in actie!

Mario Ninanne is een van de gangmakers voor de bescherming van de Huiszwaluw in Brussel sinds 1995. Met de hulp van de vrijwilligers van de vzw COWB (Commission Ornithologique de Watermael-Boitsfort) staat hij in voor de jaarlijkse ontsmettingen van de nestkasten en, tijdens het broedseizoen, voor de wekelijkse controles van meer dan 70 nestkasten in de gemeente Watermaal-Bosvoorde. Parijse ornithologen hebben hem gevraagd om de Brusselse beschermingscampagne bij hen te komen voorstellen ... De toestandsopvolging die hij organiseert, met name door het ringen van de vogels, levert nieuwe informatie op over de ecologie van deze soort (aantal eieren per broedsel, aantal jongen, trouwheid aan de kolonies, levensduur, vruchtbaarheidscijfer, percentage vogels dat terugkomt na de wintertrek, ...).

Charlie Carels coördineert de Werkgroep 'Hirondelles' van Natagora sinds 2007. Hij informeert en adviseert het publiek in de hele entiteit Wallonië-Brussel en plaatselijk in Vlaanderen en in het buitenland. Hij is voorzitter van de adviserende milieuraad van zijn gemeente, en niet alleen actief betrokken bij het behoud van de biodiversiteit op het terrein, maar ook bij de milieueducatie van de toekomstige generaties. Net als Mario investeert hij enkele honderden werkuren per jaar in vrijwilligerswerk.

Onder de impuls van Alain Boeckx komt sinds 2009 elk jaar een tiental vrijwilligers samen om de Boerenzwaluwen boven de Anderlechtse velden op te volgen. Hun rol in de bewustmaking van de particulieren is doorslaggevend. In 2009 was Alain de initiatiefnemer van het forum Brussels Birding (<http://brusselsbirding.forumotion.com>) dat een bevoorrechte ruimte biedt aan de Brusselse ornithologen en mee werd opgericht door Émilie Vanderhulst, Martine Wauters en Luc Boon.

Martine Wauters is beroepshalve betrokken bij het natuurbeleid in de gemeente Sint-Jans-Molenbeek, maar zet zich via de werkgroep 'Hirondelles' ook in voor het behoud van de Gierzwaluw, met de hulp van Nick Winship en een internationaal netwerk van deskundigen voor de bescherming van de soort.

Maar ook ....

– Andere vrijwilligers komen af en toe of regelmatig op de been voor de Werkgroep 'Hirondelles' ... Vers bloed is overigens altijd welkom!

– Net als voor de andere onderzoeken van de Brusselse monitoring worden de zwaluwen geteld en de Gierzwaluwen opgevolgd via de methode van de luisterpunten waarvoor een beroep wordt gedaan op de vele vrijwilligers die elk jaar op het appel verschijnen (zie dankbetuiging op de volgende pagina).

– Tal van particulieren dragen hun steentje bij aan de bescherming van de zwaluwen en de Gierzwaluw door nestplaatsen veilig te stellen, de intrek van nieuwe broedparen te bevorderen, hun buurt te sensibiliseren. Hun inbreng wordt ten zeerste gewaardeerd ...

Dank aan de vrijwilligers!

Tal van ornithologen werken mee aan de toestandsoopvolging van de zwaluwen en de algemene vogelfauna via luisterpunten sinds 1992: A. Baccaert, B. Barov, S. Barova, A. Bartal, R. Bernau, B. en R. Beys, A. Boeckx, S. Bonmarchand, L. Boon, C. Carels, G. Chapelle, B. Chiwy, Y. Coatanea, J.-M. Couvreur, G. Dangoisse, R. De Boom, A. De Broyer, L. Degraer, G. Dejaffe, M. Derycke, R. de Schaetzen, P. Devesse, H. de Wavrin, P. Dubois, C. Dumortier, M. Durant, E. Etienne, M. Fasol, P. Gailly, E. Godding, P. en F. Gonze, M. Goubout, F. Hidvegi, M. Janssens, J.-P. Jacob, B. Kestemont, J.-M. Leprince†, A. Mairesse, X. Michel, M. Ninanne, G. Nys, J. Paenhuysen, L. Petre, J. Rommes, R. Roseels, G. Rotsaert, A. Seynaeve, J. Simonis, K. T chy, M. Vancutsem, S. Vancutsem, D. van der Elst, E. Vanderhulst, A. Van der Mensbrugghe, E. Vanderhulst, M. Vandionant, J. van Esbroek, P. Verleure, B. Vilain, L. Warg , M. Wauters en M. Xhardez. Wij danken ook Jean-Paul Jacob voor zijn bijdrage aan de monitoring van het Brusselse leefmilieu van 1992 tot 2007.

Literatuurlijst

- Weiserbs, A., Ninanne, M. & Jacob, J.-P. (2004):  volution de la population d'Hirondelles de fen tre (*Delichum urbicum*)   Bruxelles. *Aves* 41: 223-234
- Pannekoek, J. & Van Strien, A. (2010) : *TRIM 3 Manual: Trends & Indices for Monitoring data*. Statistics Netherlands, Voorburg, NL.
- Weiserbs, A. & Jacob, J.-P. (2007) : *Oiseaux nicheurs de Bruxelles 2000-2004 : répartition, effectifs, évolution*. *Aves*, Liège, 292 pages.

Aves is  en van de twee verenigingen die Natagora oprichtten, en vormt de ornithologisch tak. Ze heeft als doel de avifauna te bestuderen en te beschermen. De vogelobservaties worden verzameld en geanalyseerd om vervolgens te kunnen worden gebruikt in uiteenzettingen en publicaties (artikels, atlassen, ...). Gespecialiseerde studies werden eveneens gerealiseerd door het netwerk van amateur- en professionele ornithologen, meer bepaald om de trends van de vogelpopulaties beter te leren kennen.

Contactadres: 3, rue Fusch, B-4000 Luik. Secretariaat: aves@aves.be Website: www.aves.be.

Leefmilieu Brussel is de milieu- en energieadministratie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Haar taken? De studie, het toezicht en het beheer van beleidsrelevante thema's zoals lucht, water, bodem, afval, geluid, groene ruimten, biodiversiteit... maar ook het afleveren van milieuvergunningen en het controleren van hun navolging, ontwikkelen en ondersteunen van educatieve projecten rond milieu en energie in Brusselse scholen, participatie in federale werkgroepen,... Leefmilieu Brussel is tot slot ook actief op het vlak van ecoconstructie en buigt zich over de relatie tussen volksgezondheid en leefmilieu. Voor meer informatie: www.bruxellesenvironnement.be.

Verantwoordelijke uitgever : Anne Weiserbs • Aves asbl - Rue Fusch, 3 - 4000 Luik

Vertaling in het Nederlands: Leefmilieu Brussel

  Aves 2012

Wijze van citeren:

Weiserbs, A. (2012). *Van Gierzwaluw tot zwaluw*. *Brussels Vogelnieuws* nr. 3. Aves, Luik

